

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.121

DOI 10.36919/3041-1149(Print).9.2025.95-102

С. Г. Деледивка,
доктор філософії в галузі права,
докторант,
ПВЗН «Європейський університет»
email: justem.law@gmail.com
ORCID 0009-0009-6597-1856

**ВИЗНАННЯ ПРАВА ВІДСУТНІМ
ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ**

У статті досліджуються підстави, умови, а також інші обов'язкові елементи застосування такого способу захисту права, як визнання його відсутнім і визнання відсутнім обов'язку. У поточних теоретичних дослідженнях майже не розроблена тема застосування цього способу захисту, який має суттєвий потенціал для захисту порушеного права, для досягнення мети правової визначеності як у взаємовідносинах сторін, так і в практиці правозастосування.

На відміну від теорії судова практика останнім часом демонструє все більш широке застосування способу захисту як визнання права або обов'язку відсутнім. Однак таке правозастосування має місце стосовно спорів у договірних правовідносинах і майже не застосовується в речових та інших абсолютних правовідносинах.

За результатами дослідження стверджується, що визнання права як у позитивному значенні (визнання існуючого права), так і в негативному значенні (визнання відсутності права й кореспондуючого йому обов'язку) є способом захисту інтересу сторін у правовій визначеності. Визнання відсутнім права як захист інтересу особи в правовій визначеності під час виконання договірних зобов'язань буде належним лише в разі, якщо така невизначеність триває, ініційований кредитором спір про захист його прав суд не вирішив і відповідне провадження не було відкрите.

Визнання відсутності права як спосіб захисту притаманне також речовим, виключним, спадковим відносинам, відносинам з прав на частку в спільній частковій власності та іншим, однак судова практика майже не містить прикладів застосування цього способу захисту в речових та інших абсолютних відносинах. З погляду найбільш повного захисту порушеного права, дотримання принципу правової визначеності, а також належного й ефективного способу захисту права такий спосіб захисту, як визнання відсутнім права (обов'язку), має універсальний характер і повинен застосовуватись у більшості цивільно-правових спорів.

Ключові слова: захист цивільних прав, способи захисту, належність та ефективність способу захисту цивільних прав, визнання права (обов'язку) відсутнім.

Постановка проблеми. Конкуренція позовних вимог, вибір належного й ефективного способу захисту права є достатньо розробленою темою в науці цивільного права й процесу. Натомість такому способу захисту права, як визнання його відсутнім, а також рівною мірою визнання відсутнім кореспондуючому праву обов'язку, в теорії не приділяється достатня увага. Проте судова практика, особливо з 2021 року, демонструє все більше прикладів застосування цього способу захисту права, мотивуючи таке правозастосування метою досягнення правової визначеності в спірних правовідносинах.

Однак таке судове правозастосування стосується переважно зобов'язальних, насамперед договірних взаємовідносин і майже не зустрічається у сфері судових спорів у речових та інших абсолютних відносинах. На наше переконання, це не відповідає універсальному характеру, правовій природі та потенціалу такого способу захисту права, як визнання його відсутнім. Зазначене, а також відсутність теоретичних робіт у відповідній сфері свідчить про актуальність відповідних досліджень.

Аналіз досліджень. Захист цивільних прав, способи цього захисту висвітлювались у дисертаційних, монографічних та поточних теоретичних дослідженнях. Зокрема, можна виділити роботи таких науковців, як В. В. Васильченко, Є. А. Ваштарева, І. О. Дзера, В. В. Комаров, О. О. Кот, Н. С. Кузнецова, І. В. Спасибо-Фатеева, М. О. Стефанчук, Є. О. Харитонов, А. Г. Ярема.

Проблема конкуренції позовів, належного й ефективного способу захисту прав висвітлені в роботах таких авторів, як П. Д. Гуйван, А. В. Жук, О. В. Колісник, С. О. Короєд, М. Л. Коханська, К. М. Пільков, Д. Спесівцев, А. В. Ткачук, М. В. Ус, І. О. Шумак та ін.

Однак способу захисту права як визнання його відсутнім у теорії не приділяється достатня увага. Тому **метою статті** є огляд судової практики застосування цього способу захисту права та формулювання відповідних теоретичних висновків.

Виклад основного матеріалу. Визнання права є доволі універсальним способом захисту, який може бути застосований, крім визнання права власності, і до права користування, і до інтелектуальної власності, і до спадкових, і навіть до зобов'язальних правовідносин, хоча останній випадок підтримується не всіма представниками науки й практики. Однак висновок про універсальність цього способу захисту не заперечується ні на рівні доктрини, ні в практиці правозастосування.

Інша ситуація стосується можливості такого способу захисту права, як визнання відсутності права – в науковій літературі майже відсутні роботи, які приділяють увагу можливості застосування цього способу захисту. Натомість судова практика правозастосування, особливо з 2021 року, демонструє все більшу кількість судових справ, де такий спосіб захисту права кваліфікується як належний і ефективний з одночасним запереченням застосування альтернативних способів захисту. Причому таке правозастосування має місце не стільки стосовно речових, як зобов'язальних відносин.

Буквальне тлумачення п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК України [13] не дає змогу дійти висновку щодо можливості застосування визнання відсутності прав як способу захисту, натомість розширювальна інтерпретація цієї норми робить таке застосування доволі підставним. До недавнього часу під час розгляду господарських спорів можливість застосування цього способу захисту права прямо впливала зі змісту ч. 2 ст. 20 Господарського кодексу України (далі – ГК України) [1], відповідно до якої права та законні інтереси зазначених суб'єктів захищаються через визнання наявності або відсутності прав. Однак Законом України «Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб і їхніх об'єднань у перехідний період» [11] ГК України був скасований.

Проте скасування дії ГК України, що, як зазначалось, прямо передбачав можливість визнання відсутнім права, не має вплинути на застосування цього способу захисту прав, оскільки судові рішення Верховного Суду, якими обґрунтовувались можливість і потреба в його застосуванні, були мотивовані саме посиланнями на ст. 16 Цивільного кодексу України.

Як вказувалось вище, в теорії майже відсутні праці щодо застосування такого способу захисту права, як визнання його відсутнім. Навіть у фундаментальній роботі представників Харківської цивілістичної школи «Право власності. Способи захисту прав крізь призму судової практики» лише побіжно аналізується можливість визнання відсутності прав, причому в більшій мірі в контексті термінологічної відмінності цивільного, господарського та сімейного законодавства [10, с. 509]. Натомість судова практика Верховного Суду містить численні приклади застосування цього способу захисту в зобов'язальних, забезпечувальних та інших видах правовідносин. Саме тому предметом уваги далі буде аналіз відповідної судової практики щодо можливостей, підстав, умов, наслідків та інших елементів застосування цього способу захисту та формулювання відповідних теоретичних висновків.

Конкуренція позовних вимог, вибір належного й ефективного способу захисту права не були предметом пильної уваги в період чинності ЦК УРСР до 2004 року. Після ухвалення ЦК України дискусії щодо змісту й підстав застосування способу захисту прав отримали певний вектор розвитку. Так, в одному з перших науково-практичних коментарів ЦК України колективу авторів зі складу науковців і суддів Верховного Суду України в частині можливості визнання права відсутнім було зазначено, що визнання права як спосіб захисту може розглядатися як родове поняття, що охоплює собою такі видові поняття, як визнання (наявності) права, визнання факту відсутності правовідносин, визнання іншої особи такою, що втратила право тощо [14, с. 129].

Тобто вже в одному з перших коментарів ЦК України хоча і не прямо, і категорично, але все ж таки передбачалась можливість визнання права відсутнім. Однак, попри доволі представницький склад авторів цього коментаря, цей висновок не став широко застосовуваним ні в практиці судового правозастосування, ні в теорії, зокрема ні Верховний Суд України, ні інші суди широко на застосували можливість застосування такого способу захисту. Так, у листі Верховного Суду України «Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України» від 01.04.2014 зазначалось, що метою подання позову про визнання права є усунення невизначеності у взаємовідносинах суб'єктів, створення відповідних умов для реалізації права й запобігання дій зі сторони третіх осіб, які перешкоджають його здійсненню. Крім того, наслідком визнання права може бути визнання наявності або відсутності обов'язків у особи або їхнє припинення, визнання особи такою, що втратила право, визнання наявності правовідносин тощо, про що також можуть заявлятися позовні вимоги [4].

Лаконічність відповідного узагальнення судової практики, а також відсутність належного обґрунтування, зокрема щодо випадків можливості застосування цього способу захисту, підстав і умов такого застосування, видів спірних правовідносин, не сприяли його впровадженню в практику правозастосування. На наше переконання, поворотним моментом у зміні вектора судової практики в цьому аспекті можна вважати ухвалення Великою палатою Верховного Суду (далі – ВП ВС) постанови від 19.01.2021 у справі № 916/1415/19, де було зазначено, що визнання права як у позитивному значенні (визнання існуючого права), так і в негативному значенні (визнання відсутності права й кореспондуючого йому обов'язку) є способом захисту інтересу позивача в правовій визначеності [5]. У подальшому на підставі і в розвиток такої правової позиції касаційні суди у складі Верховного Суду почали формувати судову практику щодо застосування цього способу захисту права, одночасно виробляючи підстави й умови для такого застосування, зокрема в частині належності та ефективності відповідного способу захисту.

В іншій своїй постанові від 22.09.2022 у справі № 462/5368/16-ц щодо припинення поруки ВП ВС сформулювала такі висновки. Стаття 16 ЦК України не передбачає способом захисту права та інтересу визнання договору припиненим. Позовна вимога про визнання договору поруки припиненим є неналежним способом захисту прав та інтересів поручителя, який стверджує про зміну основного зобов'язання без його згоди, внаслідок чого збільшився обсяг його ж відповідальності. Способом захисту цивільних прав та інтересів може бути визнання права (пункт 1 частини другої статті 16 ЦК України). Визнання права в позитивному значенні (визнання існуючого права) та в негативному значенні (визнання відсутності права й відповідного йому обов'язку) є способом захисту інтересу в юридичній визначеності. Застосування такого способу захисту інтересу є належним лише тоді, якщо юридична невизначеність триває, суд не розглядає ініційований кредитором для захисту його прав спір із боржником і не вирішив цей спір раніше. За цих умов боржник (поручитель) може звернутися до суду з позовом про визнання відсутності права вимоги кредитора за договором поруки (визнання його права припиненим), зокрема про визнання поруки припиненою, і такий спосіб захисту буде належним та ефективним. У разі задоволення цього позову суд у резолютивній частині визнає відсутнім право вимоги кредитора за договором поруки, зокрема визнає поруку припиненою, а не припиняє поруку [6].

Отже, в цій справі ВП ВС визначив можливість визнання такого способу захисту права як визнання його відсутності в правовідносинах поруки, сформулювавши умови для можливості такого способу захисту – триваюча юридична невизначеність, відсутність іншого судового спору, ініційованого кредитором. Одночасно була визнана неналежним способом захисту позовна

вимога про визнання договору поруки припиненим. Аналогічні правові позиції, обґрунтування, умови й підстави застосування такого способу захисту в спорі щодо припинення іпотеки були висловлені в постанові ВП ВС від 19 січня 2021 року у справі № 916/1415/19.

У вищевикладених прикладах продемонстровані правові позиції ВП ВС у спорах щодо відсутності прав у забезпечувальних зобов'язаннях. У подальшому ВП ВС та інші касаційні суди продовжували розвиток практики щодо застосування такого способу захисту права, особливо це стосується договірних правовідносин. Так, формулюючи загальні засади застосування визнання відсутнім права в договірних правовідносинах, Велика Палата Верховного Суду в постанові від 19.10.2022 у справі № 910/14224/20 конкретизувала умови цього застосування та зазначила таке. Одним із законних інтересів є інтерес до правової визначеності у відносинах у суспільстві для знання та розуміння своїх прав і обов'язків, а також передбачуваності наслідків своїх дій чи бездіяльності. Способами захисту інтересу особи в правовій визначеності під час виконання договірних зобов'язань можуть бути: 1) визнання права позивача; 2) визнання відсутнім (припиненим) обов'язку позивача; 3) визнання відсутнім (припиненим) права вимоги відповідача. Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам. Наведені вище способи захисту інтересу особи в правовій визначеності під час виконання договірних зобов'язань будуть належними лише в разі, якщо така невизначеність триває, ініційований кредитором спір про захист його прав суд не вирішив і відповідне провадження не було відкрите. Зокрема, у таких випадках кредитор у правовідносинах без звернення до суду з відповідним позовом може звернути стягнення на майно особи, яку він вважає боржником, інших осіб або інакше одержати виконання поза волею цієї особи-боржника в позасудовому порядку; особа не вважає себе боржником у відповідних правовідносинах і не може захистити її право в межах судового розгляду, зокрема про стягнення з неї коштів на виконання зобов'язання, оскільки такий судовий розгляд кредитор не ініціював [7].

Видається, що такі висновки ВП ВС щодо умов і підстав застосування такого способу захисту права, як його відсутність, по-перше, заслуговують на те, щоб якнайшвидше знайти відображення в теорії, а по-друге, ці умови й підстави є такими, що можуть бути притаманними не тільки зобов'язальним, а й речовим правовідносинам.

У справі № 144/1440/22 за постановою ОП КЦС ВС від 02.06.2025 предметом розгляду було питання про спосіб захисту прав орендодавця, який вважає, що зареєстроване право оренди відсутнє. Об'єднана палата акцентувала увагу на тому, що «такий спосіб захисту, як визнання права може застосовуватися для захисту (невизнання чи оспорювання) різноманітних приватних прав (зобов'язальних, речових, виключних, спадкових, права на частку в спільній частковій власності тощо). За своєю сутністю такий спосіб захисту, як визнання права охоплює собою і визнання права відсутнім. Належним способом захисту прав орендодавця, який вважає, що зареєстроване право оренди відсутнє, є його вимога до особи, за якою зареєстроване право оренди, про визнання відсутнім права оренди. Судове рішення про задоволення такої вимоги є підставою для внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно відомостей про припинення права оренди відповідача» [8].

Характерним у цій справі є те, що Об'єднана палата КЦС ВС, визначаючи належний і ефективний спосіб захисту в орендних правовідносинах, додатково підкреслила, що визнання відсутності права як спосіб захисту притаманний також речовим, виключним, спадковим відносинам, відносинам з прав на частку в спільній частковій власності та іншим. Цілком і повністю поділяючи цей висновок ОП КЦС ВС, варто зазначити, що судова практика майже не містить прикладів застосування цього способу захисту в речових та інших абсолютних відносинах, про що більш докладно буде вказано нижче.

Розглядаючи справу в позиково-спадкових правовідносинах, КЦС ВС в постанові від 05 березня 2025 року у справі № 554/11260/21 вирішив питання конкуренції позовної вимоги

про визнання недійсним договору та визнання відсутнім обов'язку на користь останнього способу захисту, зазначивши, зокрема, таке. Позовна вимога про визнання недійсним договору позики є неналежною, оскільки не призведе до відновлення порушених прав позивача, оскільки правочин, який не вчинено (договір, який не укладено), не може бути визнаний недійсним; у разі оспорування самого факту укладення правочину такий факт може бути спростований не через подання окремого позову про недійсність правочину, а під час вирішення спору про захист права, яке позивач вважає порушеним, за допомогою викладення відповідного висновку про неукладеність договору в мотивувальній частині судового рішення; належним способом захисту прав спадкоємця, який вважає договір позики неукладеним, є визнання обов'язку боржника за договором позики відсутнім [9].

Підсумовуючи наведений огляд судової практики, можна констатувати доволі широке застосування такого способу захисту права, як визнання відсутнім права або обов'язку. Однак таке застосування наразі притаманне тільки зобов'язальним, насамперед договірним правовідносинам. Натомість у відносинах речових та інших схожих правовідносинах застосування цього способу захисту права є поодиноким, що не враховує його потенціал у частині повного та дієвого захисту порушених прав, в частині належності й ефективності відповідних способів захисту.

Більшість цитованих правових позицій Верховного Суду мотивують потребу і можливість застосування такого способу захисту, як визнання відсутнім права або обов'язку принципом правової визначеності, як одним із складових принципу верховенства права. Ця цілком підставна позиція має бути застосована й до інших видів спорів, де може та повинен застосовуватись цей спосіб захисту права, особливо з огляду на його універсальний характер.

Принцип правової визначеності і в теорії, і у висновках Конституційного Суду України, і в інших джерелах є оцінюванням та мірилом насамперед якості законодавства, його визначеності, повноти, стабільності, забезпеченості прав людини тощо. Однак цей принцип рівною мірою притаманний і застосуванню права, передусім судовому правозастосуванню. Так, С. М. Савинський зазначає, що принцип правової визначеності є однією з основних передумов забезпечення міцного правопорядку, обумовленого потребою в його застосуванні в законотворчому та правозастосовному процесах. На стадії застосування права принцип правової визначеності потрібно розглядати як вимогу точності, ясності, стабільності, несуперечності та недвозначності правової норми й правозастосовного акту [12, с. 49].

За позицією П. Д. Гуївана, вимога визначеності – одна з найсуттєвіших, яка пред'являється як до правових актів, так і до судових вердиктів. У правозастосуванні принцип визначеності вимагає, щоб нормативно-правові акти виконувались; щоб мала місце практика уточнення (конкретизації) змісту нормативно-правових актів; щоб практикувалось одноманітне застосування закону тощо [2, с. 15].

Визначенню належності й ефективності способів захисту прав уже приділялась увага. Так, спосіб захисту вважається належним, якщо він прямо передбачений законом або договором, відповідає сутності права, стосується цього права та відповідає порушенню такого права. Під ефективним способом захисту варто розуміти такий, що спричиняє потрібні результати, наслідки, тобто матиме найбільший ефект щодо відновлення відповідних прав, свобод та інтересів [3, с. 93].

Визнання відсутнім права й обов'язку є належним способом захисту, оскільки він впливає зі змісту п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК України, особливо в аспекті розширювального тлумачення цієї норми, що неодноразово підкреслювалось Верховним Судом. Жодні законодавчі застереження чи застереження щодо правової природи цього способу захисту права відсутні в разі потреби в застосуванні цього способу захисту в речових та інших абсолютних відносинах.

Як у зобов'язальних, так і в речових відносинах порушене право може бути дієво захищено через позовну вимогу про визнання відсутнім права або кореспондуючого йому обов'язку, тобто такий спосіб захисту права буде ефективним, а саме спричинятиме потрібні результати, наслідки, матиме найбільший ефект щодо відновлення відповідних прав. Особливо це стосується питання правової визначеності в спірних правовідносинах, встановлення ясності, несуперечності та недвозначності прав і обов'язків сторін судового спору.

Висновки. Підсумовуючи викладене, є підстави зробити ряд таких висновків.

Судова практика правозастосування, особливо з 2021 року, демонструє все більшу кількість судових справ, де такий спосіб захисту, як визнання відсутності права (обов'язку), кваліфікується як належний і ефективний з одночасним запереченням застосування альтернативних способів захисту. Натомість у теорії цьому способу захисту приділена недостатня увага.

Визнання права як у позитивному значенні (визнання існуючого права), так і в негативному значенні (визнання відсутності права і кореспондуючого йому обов'язку) є способом захисту інтересу сторін у правовій визначеності. Визнання відсутнім права як захист інтересу особи в правовій визначеності під час виконання договірних зобов'язань буде належним лише в разі, якщо така невизначеність триває, ініційований кредитором спір про захист його прав суд не вирішив і відповідне провадження не було відкрите. Зокрема, це можливе в таких випадках: кредитор у правовідносинах без звернення до суду з відповідним позовом може звернути стягнення на майно особи, яку він вважає боржником, або інакше одержати виконання поза волею цієї особи-боржника в позасудовому порядку; особа не вважає себе боржником у відповідних правовідносинах і не може захистити її право в межах судового розгляду, зокрема про стягнення з неї коштів на виконання зобов'язання, оскільки такий судовий розгляд кредитор не ініціював.

Визнання відсутності права як спосіб захисту притаманний також речовим, виключним, спадковим відносинам, відносинам з прав на частку в спільній частковій власності та іншим, однак судова практика майже не містить прикладів застосування цього способу захисту в речових та інших абсолютних відносинах.

З погляду найбільш повного захисту порушеного права, дотримання принципу правової визначеності, а також належного й ефективного способу захисту права, такий спосіб захисту, як визнання відсутнім права (обов'язку), маючи серйозний потенціал, залишається недостатньо розробленим у теорії, а також недостатньо застосовуваним на практиці. Якщо в спорах, які стосуються договірних відносин, суди все частіше застосовують цей спосіб захисту, то в речових правовідносинах, у спорах з питань власності таке застосування майже відсутнє, що не відповідає правовій природі й ефективності цього способу захисту цивільного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України : Закон України від 13.03.2003. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. С. 462. 28 березня.
2. Гуйван П. Д. Правова визначеність як складова частина принципу верховенства права. *Альманах міжнародного права*. № 17. С. 11–20.
3. Деледівка С. Г. Належність та ефективність способів захисту цивільних прав. *Європейський правничий часопис*. 2025. № 8. С. 88–94.
4. Аналіз практики застосування судами ст. 16 Цивільного кодексу України : лист Верховного Суду України від 01.04.2014. *Вісник Верховного Суду України*. 2014. № 8, 9.
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 січня 2021 року, справа № 916/1415/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94803669>
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 22 вересня 2022 у справі № 462/5368/16-ц. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106558740>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 жовтня 2022 року, справа № 910/14224/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107476264>
8. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 2 червня 2025 року. Справа № 144/1440/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127900963>
9. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 5 березня 2025 року. Справа № 554/11260/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673573>
10. Право власності: способи захисту прав крізь призму судової практики : монографія / за ред. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : ЕКУС, 2023. 616 с.

11. Про особливості регулювання підприємницької діяльності окремих видів юридичних осіб і їхніх об'єднань у перехідний період : Закон України від 9 січня 2025 року № 4292-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text>
12. Савинський С. М. Принцип правової визначеності як вимога точності, ясності та стійкості правозастосовних актів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 3. С. 47–49.
13. Цивільний кодекс України : Закон України від 13 берез. 2003 р. № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
14. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України / Ярема А. Г., Карабань В. Я., Кривенко В. В., Ротань В. Г. / В 4 т. Т. 1. Київ : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. дослідж., 2004. 928 с.

REFERENCES

1. Commercial Code of Ukraine dated March 13, 2003. *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 2003. No. 11. p. 462 [in Ukrainian].
2. Huivan, P. D. (2009). Pravova vyznachenist yak skladova chastyna pryntsypu verkhovenstva prava [Legal Certainty as a Component of the Rule of Law Principle]. *Almanakh mizhnarodnoho prava*. No. 17. 11–20 [in Ukrainian].
3. Deledyuka, S. H. (2025). Nalezhnist ta efektyvnist sposobiv zakhystu tsyvilnykh prav [Suitability and Effectiveness of Civil Rights Protection Remedies]. *Yevropeiskyi pravnychi chasopys*. No. 8. 88–94 [in Ukrainian].
4. Verkhovnyi Sud Ukrainy. (2014). Lyst "Analiz praktyky zastosuvannya sudamy statti 16 Tsyvilnoho kodeksu Ukrainy" vid 01.04.2014 [Letter "Analysis of Court Practice on Article 16 of the Civil Code of Ukraine" of April 1, 2014]. *Visnyk Verkhovnoho Sudu Ukrainy*. No. 8–9 [in Ukrainian].
5. Grand Chamber of the Supreme Court. Judgment of January 19, 2021, Case No. 916/1415/19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94803669> [in Ukrainian].
6. Grand Chamber of the Supreme Court. Judgment of September 22, 2022, Case No. 462/5368/16-ts. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106558740> [in Ukrainian].
7. Grand Chamber of the Supreme Court. Judgment of October 19, 2022, Case No. 910/14224/20. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107476264> [in Ukrainian].
8. Civil Cassation Court of the Supreme Court. Judgment of June 2, 2025, Case No. 144/1440/22. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127900963> [in Ukrainian].
9. Civil Cassation Court of the Supreme Court. Judgment of March 5, 2025, Case No. 554/11260/21. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125673573> [in Ukrainian].
10. Pravo vlasnosti: sposoby zakhystu prav kriz pryzmu sudovoi praktyky [Right of Ownership: Remedies Through the Lens of Judicial Practice] : monohrafiia / Ed. by I.V. Spasibo-Fatieieva. Kharkiv : EKUS, 2023. 616 p. [in Ukrainian].
11. Law of Ukraine on Specific Regulation of Business Activities of Certain Legal Entities and Their Associations During the Transition Period dated January 9, 2025, No. 4292-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4196-20#Text> [in Ukrainian].
12. Savynskiy, S. M. (2025). Pryntsyp pravovoi vyznachenosti yak vymoha tochnosti, yaskravosti ta stiikosti pravozastosovnykh aktiv [The Principle of Legal Certainty as a Requirement for Precision, Clarity, and Stability of Legal Acts]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. No. 3. 47–49 [in Ukrainian].
13. Law of Ukraine on Civil Code of Ukraine dated March 13, 2003, No. 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> [in Ukrainian].
14. Yarema, A. H. & Karaban, V. Ya. & Kryvenko, V. V. & Rotan, V. H. (2004). Naukovo-praktychnyi komentar do tsyvilnoho zakonodavstva Ukrainy [Scientific and Practical Commentary on the Civil Legislation of Ukraine]. In 4 vols. Vol. 1. Kyiv : A.S.K. ; Sevastopol : Instytut yurydychnykh doslidzhen. 928 p. [in Ukrainian].

S. H. Deledyuka. RECOGNITION OF THE ABSENCE OF A RIGHT AS A MEANS OF PROTECTING CIVIL RIGHTS

This article examines the grounds, conditions, and other essential elements for applying the legal remedy of recognizing the absence of a right or the absence of an obligation. In current legal theory, this form of protection remains largely underdeveloped, despite its considerable potential to safeguard infringed rights and promote legal certainty in both interpersonal relations and judicial practice.

Unlike the state of theory, judicial practice has recently shown a growing trend toward the application of this remedy – primarily in disputes arising from contractual relationships. However, such legal remedies are rarely applied in property law and other absolute legal relationships.

Based on the conducted analysis, the author argues that recognition – both in its affirmative form (acknowledging the existence of a right) and negative form (acknowledging the absence of a right and corresponding obligation) – serves to protect the interest in legal certainty. Recognizing the absence of a right may be considered an appropriate legal remedy in contract enforcement only if uncertainty persists, the creditor has not successfully pursued a legal claim, and no court proceedings are pending.

This remedy is also relevant to property rights, exclusive rights, inheritance matters, shared ownership, and other areas. However, court practice provides almost no examples of its application in such contexts. From the perspective of fully protecting the infringed right, ensuring legal certainty, and providing an appropriate and effective remedy, recognition of the absence of a right (or obligation) has a universal character and should be applied more broadly in civil law disputes.

Keywords: *protection of civil rights, legal remedies, appropriateness and effectiveness of remedies, recognition of the absence of a right or obligation.*